

Ελληνισμός, Κουμπερτέν και Ευρωποκεντρισμός στα πλαίσια του Σύγχρονου Ολυμπιακού Κινήματος

Δ. Χατζηγευσταθίου*

Περίληψη

Με την εξάπλωση του Νεο-κλασικισμού σε Βρετανία και Γαλλία, και του Ρομαντισμού στη Γερμανία, η αρχαία ελληνική παράδοση υπήρξε ιδιαίτερα δημοφιλής στους Ευρωπαϊκούς κύκλους στα τέλη του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα. Κατά την αναβίωση του σύγχρονου Ολυμπιακού κινήματος το 1894, η επίδραση των Ελληνικών αξιών και ιδανικών ήταν πολύ έντονη στο περιεχόμενο της ιδεολογίας του Ολυμπισμού. Το παρόν άρθρο εξετάζει τα βαθύτερα κίνητρα που οδήγησαν τον ιδρυτή των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων, Βαρώνο Πιέρ ντε Κουμπερτέν, να ενστερνιστεί τις αξίες του Ελληνισμού προκειμένου να διασφαλίσει την εύνοια των ισχυρών κύκλων της Ευρωπαϊκής *bourgeois* κοινωνίας.

Λέξεις κλειδιά: Ελληνισμός, Ευρωποκεντρισμός, Κουμπερτέν, Ολυμπισμός.

1. Εισαγωγή

Η έννοια 'Ελληνισμός' απευθύνεται στο σύγχρονο πολιτιστικό και φιλοσοφικό σύστημα ιδεών που ξεκίνησε από την αρχαία Ελλάδα και εξαπλώθηκε σε άλλους πολιτισμούς και γεωγραφικά εδάφη κυρίως κατά την περίοδο 333 π.Χ (τα χρόνια του Μ. Αλεξάνδρου) έως το 63 π.Χ (όταν η

Δ. Χατζηευσταθίου

Ρώμη άρχισε να κυριεύει τον Ευρωπαϊκό κόσμο). Η λατρεία για τις Ελληνικές αξίες στις αρχές του 19ου αιώνα ήταν τόσο μεγάλη που κάποιοι ιστορικοί αναφέρονται σε αυτές ως 'Ελληνικός τρόπος' ('Hellenic madness')¹. Οι αρχαίοι Έλληνες έχουν χαρακτηριστεί ως 'προηγμένη' φυλή που ανέπτυξε έναν πολιτισμό που αναγνώριζε την αξία των τεχνών, του ιδανικού της δημοκρατίας (ο θεσμός της πόλης-κράτους), των φιλοσοφικών αναζητήσεων και της εκλογικευμένης σκέψης². Ο ιδρυτής του σύγχρονου Ολυμπιακού κινήματος, Γάλλος αριστοκράτης Βαρώνος Πιέρ ντε Κουμπερτέν, εξέφραζε πάντοτε με ιδιαίτερα διαχυτικό τρόπο το δικό του θαυμασμό για τις αξίες και τα ιδανικά του Ελληνισμού. Με ιδιαίτερη έμφαση τόνιζε ότι η ολοκλήρωση της ανθρώπινης αυτο-πραγμάτωσης θα έλθει μόνο μέσω της επαφής με τον πολιτισμό της αρχαίας Ελλάδας που ξεπερνά τις σύγχρονες δομές της κοινωνίας.

Η πίστη μου στον Ελληνισμό, στο μέλλον του και τη συνεχόμενη καρποφορία του, έχει γίνει πιο στέρεα από ποτέ τα τελευταία σαράντα χρόνια. Κατά τη διάρκεια του ταξιδιού μου βλέπω καθαρά – καθώς τα απογεύματα είναι γνωστά για τη σύντομη αλλά και έντονη σαφήνεια που προσφέρουν στο τέλος της ημέρας – ότι πάνω και πέρα από κάθε μοντέλο διακυβέρνησης, οικονομικών οργανισμών και διπλωματικών επαφών – ίσως πάνω από κάθε τι, κάποιος θα μπορούσε να υποστηρίξει – πρέπει να βασιλεύει η τρίπτυχη αρμονία [σώμα, πνεύμα και ψυχή] που για πρώτη φορά ορίστηκε από τον Ελληνισμό.³

Αξίζει να αναφερθεί ότι η συνύπαρξη της ελληνικής αρμονίας, στην οποία αναφέρεται ο Κουμπερτέν δεν ήταν τρίπτυχος αλλά διττή. Το τρίπτυχο «σώμα, πνεύμα και ψυχή» είναι πλωτονικό (Πλωτίνος κ.ά) και αυτό γνώριζε ο Κουμπερτέν και αποτέλεσε τη βασική πηγή έμπνευσής του για την αναβίωση του σύγχρονου Ολυμπιακού κινήματος. Η πεποίθησή του ήταν ότι αυτές οι αξίες δεν απευθύνονταν στο μακρινό παρελθόν αλλά στο παρόν και στο μέλλον της σύγχρονης κοινωνίας.

Ελληνισμός ξανά! Συνηθίζαμε να πιστεύουμε ότι ο Ελληνισμός ήταν στοιχείο του παρελθόντος, μια νεκρή έννοια, που ήταν αδύνατο να αναβιώσει και να εφαρμοστεί στις τρέχουσες συνθήκες. Αυτό είναι λάθος. Ο Ελληνισμός είναι κομμάτι του μέλλοντος. Η φιλοσοφία ζωής του είναι κατάλληλη και προσαρμοσμένη στη σύγχρονη ύπαρξη. Αυτός ακριβώς είναι και ο λόγος που ο αθλητισμός είναι απαραίτητο συστατικό της σύγχρονης προόδου.⁴

Πέρα όμως από το θαυμασμό του για τις αξίες του Ελληνισμού, υπήρξαν και άλλοι λιγότερο εμφανείς λόγοι που 'επέβαλαν' στον Κουμπερτέν τον ενστερνισμό των αξιών αυτών κατά την αναβίωση του σύγχρονου Ολυμπιακού κινήματος. Το παρόν άρθρο εξετάζει τα βαθύτερα κίνητρα που οδήγησαν τον ιδρυτή των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων να στηρίξει την ιδεολογία του Ολυμπισμού πάνω στις κλασσικές αξίες της Ελληνικής αρχαιότητας, τουλάχιστον κατά τα πρώτα χρόνια του κινήματος. Τα επιχειρήματα που αναφέρονται στο συγκεκριμένο άρθρο έχουν προκύψει από μια ευρύτερη εργασία που μελέτησε τις αλλαγές στην ιδεολογία του Ολυμπισμού από το 19ο μέχρι τον 21ο αιώνα, για τους σκοπούς της οποίας 201 συγγράμματα του Κουμπερτέν επεξεργάστηκαν και αναλύθηκαν. Από το σύνολο αυτών, δεκαεννιά κείμενα, αποσπάσματα των οποίων παρατίθενται στο παρόν άρθρο, περιελάμβαναν συγκεκριμένες αναφορές στα ιδεολογικά συστατικά στοιχεία του Ολυμπισμού και την επιρροή του Ελληνισμού στη σύσταση και σύνθεση αυτής της ιδεολογίας.

2. Η Αίγλη του Ελληνισμού και η Ευρωπαϊκή Bourgeois Κοινωνία

Προκειμένου να κατανοήσουμε καλύτερα την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων και κυρίως την ιδεολογία που τους συνόδευε, είναι σημαντικό να εξετάσουμε τις κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν στην Ευρώπη του 19ου αιώνα. Η σύσταση της 'σύγχρονης' κοινωνίας άρχισε από τον 15ο αιώνα, αλλά πολλές σημαντικές διαδικασίες που συνέβαλαν στον εκσυγχρονισμό των 'παραδοσιακών' δομών έλαβαν χώρα κατά το 18ο αιώνα, την περίοδο του Διαφωτισμού. Τέτοιες διαδικασίες ήταν για παράδειγμα η εκκοσμίκευση της πολιτείας και ο σταδιακός διαχωρισμός της από την εκκλησία, η γραφειοκρατικοποίηση και η σύσταση οργανισμών, καθώς και η εκλογίκευση της σκέψης⁵. Στο 19ο αιώνα το κλίμα του εκμοντερνισμού είναι ακόμη πιο εμφανές λόγω των ευρύτερων κοινωνικών, οικονομικών και πολιτιστικών αλλαγών που ακολούθησαν της βιομηχανικής επανάστασης. Η παραδοσιακή αγροτική κοινωνία άρχισε να αντικαθίσταται από μια ολόενα και περισσότερο βιομηχανική κοινωνία όπου νέες κοινωνικές τάξεις με κύριο άξονα την οικονομική ισχύ

Δ. Χατζηευσταθίου

έκαναν την εμφάνισή τους. Οι συγκρούσεις μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών τάξεων αντικατέστησαν με τη σειρά τους τις πολιτικές συγκρούσεις των διαφόρων δυνασθειών ή των νεοσύστατων κρατών που επικρατούσαν τα παλαιότερα χρόνια. Δίπλα στην παραδοσιακή τάξη της αριστοκρατίας εμφανίστηκε η νέα τάξη των *bourgeois*. Στην Αγγλία, για παράδειγμα, η καινούρια αυτή 'ισχυρή' τάξη των βιομηχανοποιημένων κοινωνιών του 19ου αιώνα περιελάμβανε τους «υψηλούς αξιωματούχους των δικαστηρίων, της εκκλησίας, του στρατού και ναυτικού, τους δικαστές, το κοινοβούλιο και τους γραφειοκράτες. Συγκαταλέγονταν επίσης οι επικεφαλής των πανεπιστημιακών κολλεγίων και οι διευθυντές των *public schools*» (εξέχοντα ιδιωτικά σχολεία της Αγγλίας)⁶.

Μολονότι οι ταξικές συγκρούσεις συνδέονταν με οικονομικά συμφέροντα, οι ιδεολογικές συγκρούσεις ήταν εξίσου σημαντικές. Κατά συνέπεια, η εκπαίδευση των γόνων των *bourgeois* ήταν καθοριστική για την προετοιμασία τους ως τη μελλοντική γενιά της ισχυρής τάξης. Η επίδραση του κλασικισμού στα ιδιωτικά σχολεία της Ευρώπης ήταν παραπάνω από αισθητή. Ο Bowen αποδίδει αυτόν τον «εγκάρδιο εναγκαλισμό» του Ελληνισμού «στο νέο και ισχυρό ρόλο που έπαιζε ο Ελληνισμός στη διατήρηση της ιδεολογικής υπεροχής της ισχυρής τάξης»⁷. Οι κλασικές σπουδές των αρχαίων Ελληνικών και Λατινικών δεν αποτελούσαν απλώς κεντρικά ακαδημαϊκά αντικείμενα μελέτης αλλά αποσκοπούσαν στη διαμόρφωση του ήθους και ιδεών των νέων αυτής της καινούριας τάξης. Σχετικά με τον εναγκαλισμό των ιδεών αυτών από τους Άγγλους είχε δηλώσει ο Κουμπερτέν το 1890 το εξής,

Το ιδανικό – τόσο αγνό και τόσο πρακτικό, τόσο θεϊκό αλλά και τόσο ανθρώπινο – αυτός ήταν ο θεμέλιος λίθος του Ελληνικού συστήματος του οποίου ο τόσο τέλειος σχεδιασμός του είχε συνεπάρει τους Άγγλους όταν επιχειρούσαν να συνδέσουν μεγάλες ιδέες με το καθαρό και απλό νόημα της ζωής. Αυτό δεν είναι τυχαίο, το δίπτυχο αυτό χαρακτηριστικό τους [των Άγγλων], να έχουν τα μάτια τους στραμμένα στον ουρανό αλλά επίσης να χάνονται στους ουραμούς...αυτή η διπλή τάση τους που τους κάνει να ξεκουράζονται από τις επιχειρησιακές τους δραστηριότητες με την ανάγνωση του Πλούταρχου ή Ομήρου.⁸

Όπως έχει τονίσει η συγγραφέας και σε άλλες μελέτες της⁹, ο θαυμασμός του Κουμπερτέν για την Αγγλία ήταν άρρηκτα συνδεδεμένος με το εθνικό του φρόνημα και τη βαθιά του πίστη στην ιμπεριαλιστική πολιτική της Γαλλίας. Είναι εμφανές ότι ο Κουμπερτέν αναφέρεται στη νέα

αυτή τάξη της Αγγλικής κοινωνίας που ασχολούνταν με επιχειρήσεις και οικονομικές επενδύσεις αλλά εμπνεόταν από τα ιδανικά της αρχαίας Ελλάδας. Αυτό αποτελούσε κομμάτι μιας ευρύτερης προσπάθειάς του να συντονίσει έναν κοινωνικό μετασχηματισμό της Γαλλίας που θα βασιζόταν στα αθλητικά ιδεώδη και τις Ελληνικές αξίες όπως τις είχε προσαρμόσει η επεκτατική και στρατιωτικά ισχυρή Αγγλία στο εκπαιδευτικό της πρόγραμμα. Έτσι ο Κουμπερτέν επισκεφτόταν πολύ συχνά προκειμένου να ανακαλύψει τα λόγους που συντελούσαν στη τόσο μεγάλη επιτυχία της Βρετανικής Αυτοκρατορίας (σε αντίθεση με τη φθίνουσα πορεία της αντίστοιχης Γαλλικής, ιδιαίτερα μετά την ήττα της Γαλλίας στο Φρανκο-Προυσικό πόλεμο το 1870). Ο Κουμπερτέν είχε καταλήξει ότι η παιδεία της Αγγλίας, που βασιζόταν σε ένα συνδυασμό των κλασσικών σπουδών με αθλητικές αξίες, αποτελούσε καθοριστικό παράγοντα της εξάπλωσης της δύναμής της. Θαύμαζε μάλιστα ιδιαίτερα το διευθυντή του Rugby School (ενός από τα πιο γνωστά *Public Schools*), Thomas Arnold, ο οποίος είχε κάποτε δηλώσει χαρακτηριστικά:

Το πνεύμα των Ελλήνων όπως διακρίνεται σε όλα τα μέρη των θεσμών τους είναι ακριβώς σαν το δικό μας (...) είναι ουσιαστικά συμπατριώτες μας και συνεπώς βλέποντας με τα ίδια μας τα μάτια μας αυτό που δεν μπορούμε να δούμε για τους εαυτούς μας, τα συμπεράσματά τους έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα πάνω στις δικές μας περιστάσεις, ενώ οι πληροφορίες που μας παρέχουν έχουν την ομορφιά της καινοτομίας και όλη την αξία των νέων και σημαντικών γεγονότων, αντανακλώνοντας τα εξαιρετικά επτεύγματα της φύσης του πολιτισμένου ανθρώπου.¹⁰

Η συσχέτιση της αρχαίας Ελληνικής σκέψης με την αντίστοιχη Ευρωπαϊκή αποτελεί ένα μεγάλο θέμα προς συζήτηση το οποίο θα αναλύσουμε στο επόμενο κεφάλαιο. Είναι όμως αναμφισβήτητο από όλα τα παραπάνω ότι ο Ελληνισμός κατείχε κεντρική θέση στη συνείδηση των Ευρωπαίων και ιδιαίτερα αυτών που ανήκαν στην τότε αναρριχόμενη, οικονομικά ισχυρή νέα κοινωνική τάξη. Ο Ελληνισμός υπήρξε κεντρικός άξονας και της ιδεολογίας του Ολυμπισμού, που αναγεννήθηκε το 1894 στο σύνοδο που διοργάνωσε ο Κουμπερτέν στη Σορβόνη της Γαλλίας. Όπως περιγράφει με χαρακτηριστικό τρόπο ο ίδιος,

Ένα λεπτό συναίσθημα εξαπλώθηκε στο αμφιθέατρο σαν να μας επισκεπτόταν από το μακρινό παρελθόν η αρχαία ευρυθυμία. Με αυτόν τον τρόπο ο Ελληνισμός διαπέρασε την τεράστια αίθουσα. Από εκείνη τη στιγμή

Δ. Χατζηευσταθίου

μή ήταν σίγουρο ότι το συνέδριο είχε τη μοίρα να πετύχει. Ήξερα ότι τώρα κανένας δε θα ψήφιζε ενάντια στην αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων.¹¹

Επίσης έχει αναφέρει αλλού,

Επιθυμητή θα ήταν η διοργάνωση αγώνων σε περιοδικούς κύκλους, στους οποίους οι αθλητικές κοινωνίες όλων των εθνικοτήτων θα έστελναν αντιπροσώπους τους και που αυτές οι συναντήσεις θα τελούσαν υπό την αιγίδα του μοναδικού πολιτισμού που θα τους προσέδιδε αξεπέραστο κύρος και δόξα: «υπό την αιγίδα της Κλασικής Αρχαιότητας!» Προκειμένου να το επιτύχω αυτό έπρεπε να επαναφέρω τους «Ολυμπιακούς Αγώνες». Αυτό το όνομα μας επιβλήθηκε, μας ήταν τελείως αδύνατο να εφεύρουμε οποιοδήποτε άλλο.¹²

Όπως τονίζει ο Tomlinson, ο Κουμπερτέν, προκειμένου να εκπληρώσει τα μεγαλεπήβολα σχέδιά του και να εξασφαλίσει την επιτυχία της αναβίωσης των Αγώνων «επιδόθηκε σε υπερβολές, διοργανώνοντας το συνέδριο στο Παρίσι το 1894¹³.

Χορωδίες έψαλαν τον ύμνο του Απόλλωνα ανεγειρμένο στους Δελφούς. Η επίδραση ήταν ιδιαίτερα συγκινητική. Σε μια από αυτές τις στιγμές που η μουσική μας κάνει να χάνουμε τα λόγια μας, για λίγα δευτερόλεπτα αυτοί που είχαν συγκεντρωθεί στο Παρίσι αισθάνθηκαν την αρχαιότητα σε όλο της το μεγαλείο. Από εκείνη τη στιγμή και μετά, κύριοι, η Ελληνική διάνοηση ήταν ανάμεσά μας, μεταμορφώνοντας ένα ταπεινό συνέδριο για τον αθλητισμό σε μια αναζήτηση για ηθική βελτίωση και κοινωνική ειρήνη. Ο σκοπός μου είχε μόλις επιτευχθεί.¹⁴

Ο ενστερνιασμός των αξιών του Ελληνισμού από τον Κουμπερτέν πρέπει να εξεταστεί στα ευρύτερα πλαίσια των κοινωνικο-πολιτικών δομών της εποχής. Ο Κουμπερτέν διοργάνωσε ένα συνέδριο το 1894 στη Σορβόνη της Γαλλίας προσκαλώντας κυρίως στενούς επιφανείς φίλους του από διάφορα Ευρωπαϊκά κράτη που μεταξύ άλλων ήταν και ο Ιωάννης Φωκιανός ο οποίος έδωσε το φάκελλο στο Δημήτριο Βικέλα που κατόπιν αυτοβούλως πρότεινε την Αθήνα ως τον τόπο διοργάνωσης των πρώτων σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων. Η επίσημη δικαιολογία του Κουμπερτέν για την σύγκληση της σύσκεψης ήταν ότι απαιτείτο συζήτηση για την επίλυση του θέματος του «ερασιτεχνισμού» (που είχε κυρίως προκύψει ύστερα από την ενασχόληση της εργατικής τάξης με τον αθλητισμό). Στο

τελικό πρόγραμμα όμως ο Κουμπερτέν πρόσθεσε σχεδόν την τελευταία στιγμή ως θέμα του συνεδρίου και την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων, μια ιδέα που είχε αρχίσει να οραματίζεται τα τελευταία χρόνια¹⁵. Με έξυπνες στρατηγικές κινήσεις και πολιτικούς ελιγμούς κατάφερε να συνθέσει στο συνέδριο μια επιτροπή που θα εξυπηρετούσε τα δικά του συμφέροντα και προσωπικά σχέδια.

Τώρα εδώ που γράφω, έχω μπροστά μου το πρόγραμμα του συνεδρίου του 1894 σε δυο διαφορετικές εκδοχές που μεταξύ τους απέχουν δέκα μήνες. Επικεφαλής ήταν μια αμετακίνητη τριάδα αποτελούμενη από τα εξής τρία μέλη: C. Herbert, Γραμματέα του Ερασιτεχνικού Αθλητικού Συνδέσμου (*Amateur Athletic Association*), για τη Μ. Βρετανία και τη Βρετανική Αυτοκρατορία, τον W.M. Sloane, καθηγητή στο πανεπιστήμιο του Πρίνστον, για την Αμερικάνικη ήπειρο - και τον εαυτό μου για τη Γαλλία και την υπόλοιπη Ευρώπη. Αυτή η ασυνήθιστη γεωγραφική ταξινόμηση αποσκοπούσε αποκλειστικά στο να απλουστεύσει τη δική μου προπαγάνδα. Οι άλλοι δυο συνάδελφοι είχαν αποδεχτεί μόνο και μόνο για να με ευχαριστήσουν¹⁶.

Τα μέλη της νεοσύστατης Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής ήταν πρεσβευτές του Ολυμπισμού στις χώρες τους και όχι πρεσβευτές των κρατών τους στο Ολυμπιακό κίνημα προς αποφυγή έξαρσης εθνικιστικών συναισθημάτων και εξυπηρέτησης κυβερνητικών συμφερόντων¹⁷. Ήταν όμως και άτομα με ισχυρή οικονομική θέση και ανεξαρτησία που τους επέτρεπε να ασχολούνται με το Ολυμπιακό κίνημα στον ελεύθερο χρόνο τους και να ταξιδεύουν σε μακροχρόνια και δαπανηρά ταξίδια στα πλαίσια του κοσμοπολίτικου κλίματος της εποχής για την προώθηση των Ολυμπιακών αξιών του διεθνισμού και της αλληλοκατανόησης των λαών. Προκειμένου να κερδίσει την εύνοια τους και την τόσο σημαντική υποστήριξή τους στο προσωπικό του όραμα να αναβιώσει τους Αγώνες, ο Κουμπερτέν αποφάσισε να δώσει έμφαση σε γνώριμες σε αυτούς αξίες έμμεσα συνδεμένες με την υπεροχή και εξουσία, που θα προσέλκυαν την προσοχή και το ενδιαφέρον τους.

Ο μόνος τρόπος να διασφαλίσω την όποια, σχετικά μακροχρόνια, επιβίωση της αθλητικής αναγέννησης που ήταν ακόμη στα γεννοφάσκια της ήταν να υπερτονίσω την απέραντη αίγλη της Ελληνικής αρχαιότητας πάνω στην επίκαιρη τάση της 'Αγγλομανίας', μειώνοντας με αυτόν τον τρόπο, ως κάποιιο βαθμό, την όποια αντίδραση των μαθητών του κλασικισμού και να επιβάλλω στον κόσμο ένα σύστημα του οποίου η φήμη ξεπερνούσε όλα τα εθνικά σύνορα.¹⁸

Δ. Χατζηευσταθίου

Με αυτόν τον τρόπο ο Ολυμπισμός συνδέθηκε με τον Ελληνισμό που μόλις είχε αναβιώσει στους ισχυρούς Ευρωπαϊκούς κύκλους, καθώς και με ιδανικά και αξίες του Αγγλοσαξονισμού που παρέπεμπαν στην επιτυχία και υπεροχή της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Μια τέτοια επιλεκτική προσέγγιση των συστατικών στοιχείων της Ολυμπιακής ιδεολογίας αποτελούσε μέρος μια καλά προετοιμασμένης στρατηγικής του Κουμπερτέν να εξασφαλίσει τη συμπαράσταση ισχυρών παραγόντων της εξουσίας, που θα διασφάλιζε και την εκπλήρωση του προσωπικού του οράματος.

3. Ο Ελληνισμός ως Ευρωποκεντρική Έννοια

Η υιοθέτηση των αξιών του Ελληνισμού από τον Κουμπερτέν πρέπει επίσης να εξεταστεί στα πλαίσια της δημοφιλούς άποψης ανάμεσα στους Ευρωπαϊκούς κύκλους του 19ου αιώνα ότι η αρχαία Ελλάδα, που γέννησε τις αρχές της δημοκρατίας και τις πολιτείας, αποτελούσε τις ρίζες της Ευρώπης και του Δυτικού πολιτισμού. Η εποχή της αρχαίας Ελλάδας αντιμετωπιζόταν ως η «αθώα παιδική ηλικία του Δυτικού πολιτισμού» που χαρακτηριζόταν από αξίες όπως «αγνότητα, δύναμη, τιμιότητα και αιωνιότητα»¹⁹. Έχει όμως επίσης υποστηριχθεί ότι η αρχική, μυθολογική Ευρώπη (κόρη ενός βασιλιά των Φοινίκων) προέρχεται από την Ανατολή και δεν έχει σχεδόν καθόλου σχέση με τη σύγχρονη Ευρώπη που γεωγραφικά βρίσκεται βορειο-δυτικά της Ελλάδας, περιοχή που οι Αρχαίοι Έλληνες θεωρούσαν ότι οι κάτοικοί της στερούνταν πολιτισμό, πολιτική και ανθρώπινη συνείδηση. Ο Bernal διατείνεται ότι οι αρχαίοι Έλληνες υπήρξαν απόγονοι των αρχαίων Αιγυπτίων και Φοινίκων, άποψη που συγκρούεται με την Ευρωπαϊκή κατασκευή του Ελληνισμού του 19ου αιώνα²⁰. Παρόμοιο επιχείρημα έχει αναπτύξει και ο Dussel,

Αυτό που έγινε σύγχρονη Ευρώπη τοποθετείται πέρα από τον ορίζοντα της Ελλάδας και συνεπώς δεν υπάρχει περίπτωση να συμπίπτει με αυτό που αρχικά αποκαλούνταν Ελλάδα (...) Αναφέρομαι σε αυτό προκειμένου να τονίσω ότι η γραμμική διαχρονική σχέση μεταξύ Ελλάδας – Ρώμης – Ευρώπης είναι μια ιδεολογική κατασκευή που μπορεί να ανιχνευθεί στα χρόνια του Γερμανικού Ρομαντισμού του 18ου αιώνα.²¹

Οι Soysal και Antonίου έχουν υπογραμμίσει ότι το Ρωμείο παρελθόν της Ελλάδας – παρελθόν της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, της Χριστιανικής Ορθοδοξίας και του Οθωμανικού ζυγού – καθώς και η γεωγραφική της τοποθεσία στην περιφέρεια της σύγχρονης Ευρώπης ‘μολύνουν’ τον Ευρωπαϊκό εκμοντερτισμένο χαρακτήρα της με ανατολικά στοιχεία²². Στα τέλη του 19ου αιώνα και μετά τον Ελληνικό Απελευθερωτικό Αγώνα, το ερώτημα που είχε γεννηθεί ήταν πώς να προσδιορισθεί η ταυτότητα της Ελλάδας σε μια εποχή μετα-κλασική, μετα-Βυζαντινή και μετά-Οθωμανική. Οι συγκρούσεις ήταν κυρίως κοινωνικο-πολιτικές και ιδεολογικές μεταξύ των φιλελεύθερων ιδεών του Δυτικού Διαφωτισμού και της Ανατολικής παράδοσης της Ορθοδοξίας. Ως αποτέλεσμα δημιουργήθηκε ένα κράμα κλασικού Ελληνισμού και Βυζαντινής Χριστιανοσύνης, η Ελληνο-Χριστιανοσύνη (*Helleno-Christianity*), όρος που εξέφραζε την ιστορική και πολιτιστική συνέχεια της Αρχαίας Ελλάδας, μέσω του Βυζαντίου, με τη σύγχρονη Ελλάδα²³. Ο Κουμπερτέν όμως συνδέει την Αρχαία Ελλάδα με τη σύγχρονη Ευρώπη, τονίζοντας ότι τέτοιοι δεσμοί πρέπει να μην παραμελούνται αλλά να ενισχύονται.

Κανείς δεν ήθελε να δει τον κρίκο που συνέδεε την αρχαιότητα, τη Βυζαντινή περίοδο και τη σύγχρονη εποχή που απροσδόκητα ανέτειλε.²⁴ Σήμερα όμως αυτοί που είναι στην πρώτη σειρά των πραγμάτων, αλλά και οι λιγότερο ενημερωμένοι, αρχίζουν να καταλαβαίνουν τη δύναμη της Ελληνικής ενότητας και πόσο η κινητήριος δύναμη του σημερινού Ελληνισμού είναι ίδια με αυτή των παλαιών χρόνων. Η Ευρώπη και ο κόσμος όλος χρειάζεται αυτή τη δύναμη! Μακάρι να ανατείλει, να καρποφορήσει και να είναι αναζωογονητική! Ζήτω Ελλάς!²⁵

Ο διχοτομημένος ρόλος της Ελλάδας στην παγκόσμια ιστορία μπορεί να ερμηνευθεί με δύο διαφορετικές οπτικές της περιόδου του εκμοντερνισμού (*modernity*). Η πρώτη είναι Ευρωποκεντρική και τοποθετεί τις σημαντικότερες παγκόσμιες εξελίξεις στα στενά γεωγραφικά και χρονικά όρια της Ευρώπης του 18ου αιώνα. Όπως έχει υποστηρίξει ο Habermas, «τα σημαντικότερα ιστορικά γεγονότα που συνετέλεσαν στη δημιουργία της [σύγχρονης] υποκειμενικότητας είναι η Αναγέννηση, ο Διαφωτισμός και η Γαλλική Επανάσταση»²⁶. Άλλες πολιτιστικές διεργασίες που συνήθως προστίθενται στα πλαίσια αυτής της οπτικής είναι η Ιταλική Αναγέννηση και ο σχηματισμός του Αγγλικού κοινοβουλίου. Με παρόμοιο τρόπο, ο Κουμπερτέν δίνει έμφαση σε γεγονότα που συνέβησαν στην Ευρώπη ή που ελέγχονταν από την Ευρώπη (όπως για παράδειγμα η αποικιοκρατία στην Αφρική).

Δ. Χατζηευσταθίου

Αγαπητοί κύριοι, από τα πολλά γεγονότα που έχουν καταπλήξει το 19ο αιώνα, από την εξαιρετική εποχή που σηματοδότησε την έναρξή της μέχρι τις κοινωνικές διαταραχές που την ταρακούνησαν, σε τρία από αυτά τα γεγονότα μπορούμε να προσδώσουμε το επίθετο «καταπληκτικά». Έχουμε δει τη Γερμανία και τη Γαλλία να ενώνονται, τη Δημοκρατία των Ηνωμένων Πολιτειών να αναπτύσσεται με κολοσσιαίο τρόπο και επίσης έχουμε δει το φως του πολιτισμού να ανατέλλει στην απέραντη ήπειρο της Αφρικής.²⁷

Ο Dussel αποκαλεί τέτοιες απόψεις «Ευρωποκεντρικές», γιατί «αντιμετωπίζουν ενδο-Ευρωπαϊκά φαινόμενα ως εφελθήρια της περιόδου του εκμοντερνισμού, ενώ οι όποιες εξηγήσεις για την μετέπειτα εξέλιξη αυτής της εποχής δεν αναφέρουν τα γεγονότα που συνέβησαν εκτός Ευρώπης»²⁸. Ακόμη και όταν ο Κουμπερτέν αναφέρεται σε μη Ευρωπαϊκούς πολιτισμούς, δεν αποφεύγει να τους συσχετίσει με τη Δύση,

Όσο για την Ιαπωνία, είναι ένας εκπληκτικός λαός που, ενώ πιστεύαμε ότι ήταν παγωμένος στα βάθη ενός αρχαίου πολιτισμού, έχει ξαφνικά αναγεννηθεί και εισέλθει με όλα του τα εφόδια, εάν μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε αυτήν την έκφραση, στην πολύπλοκη ύπαρξη του Δυτικού κόσμου.²⁹

Ο King υποστηρίζει ότι το 'μοντέρνο' και ιδιαίτερα ο 'μοντερνισμός' είναι όροι και έννοιες που χρησιμοποιούνται προκειμένου να περιγράψουν συγκεκριμένες τάσεις και κινήματα στο χώρο των Τεχνών, κυρίως στην Ευρώπη και στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, χωρίς να αντιμετωπίζουν το παγκόσμιο σύστημα ως μια ολότητα³⁰. Στα πλαίσια αυτής της σκέψης, θεωρήθηκε δεδομένος και ο συνδετικός κρίκος που ενώνει την κλασική Ελλάδα με τη σύγχρονη Ευρώπη. Η Ευρωποκεντρική αυτή θέση – που αρχικά διαμορφώθηκε στα τέλη του 18ου αιώνα από τους Γάλλους και Άγγλους Διαφωτιστές και τους Γερμανούς Ρομαντιστές – έδωσε μια διαφορετική ερμηνεία της παγκόσμιας ιστορίας και όπως υπογραμμίζει ο Dussel «τοποθέτησε την Ευρώπη στο παρελθόν και επιχείρησε να δείξει ότι ουσιαστικά οτιδήποτε είχε συμβεί τότε συνετέλεσε στο να γίνει η Ευρώπη, όπως θα έλεγε και ο Hegel, το τέλος και το κέντρο της παγκόσμιας ιστορίας»³¹.

Υπάρχει όμως και μια διαφορετική εξήγηση της παγκόσμιας ιστορίας που δεν ενστερνίζεται τη διχοτόμηση μεταξύ 'μοντέρνας Δύσης' και παραδοσιακών 'Άλλων' πολιτισμών (*the 'West' and the 'Rest'*). Σύμφωνα με αυτή τη δεύτερη άποψη, δεν υπήρχε παγκόσμια ιστορία με την εμπειρική έννοια πριν από το 1492, καθώς αυτή η χρονολογία σηματοδοτεί (του-

λάχιστον για τον Wallerstein) την αρχή του παγκόσμιου συστήματος (με την επέκταση της Πορτογαλίας και την ανακάλυψη της Αμερικής από τους Ισπανούς)³². Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου το 15ο αιώνα, που μέσω ενός Ευρωποκεντρικού πρίσματος μπορεί να χαρακτηριστεί ως το πρώτο στάδιο της περιόδου του εκμοντερνισμού, η Ισπανία έγινε το πρώτο 'μοντέρνο' κράτος (με κεντρική κυβέρνηση που ένωσε τη χερσόνησο, εθνικό στρατό και διακριτούς ρόλους εκκλησίας-κράτους). Οι μεταγενέστερες Ευρωπαϊκές δυνάμεις της Αγγλίας και της Γαλλίας αντικατέστησαν την Ισπανία και τη Πορτογαλία ως ηγεμονικές δυνάμεις στο 'δεύτερο στάδιο της περιόδου του εκμοντερνισμού', που ξεκίνησε το 18ο αιώνα με το Διαφωτισμό. Στα πλαίσια της ερμηνείας της παγκόσμιας ιστορίας από έναν ευρύτερο, μη Ευρωποκεντρικό άξονα, η Ελληνική ταυτότητα διαφοροποιείται από αυτή της σύγχρονης Ευρώπης και θεωρείται ότι δε διαγράφεται μια γραμμική πορεία μεταξύ της κλασσικής Ελλάδας και της Λατινικής Ευρώπης. Η Δύση αποτελούνταν από εδάφη της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, όπου μιλούσαν τα Λατινικά (τα ανατολικά σύνορα της οποίας ήταν οι σημερινές περιοχές της Κροατίας και Σερβίας) και συνεπώς περιελάμβανε τη Βόρειο Αφρική. Η Δύση ήταν σε σύγκρουση με την Ανατολή, την Ελληνική Αυτοκρατορία, όπου μιλούσαν τα Ελληνικά και αποτελούνταν από την Ελλάδα και την Ασία (την περιοχή της Ανατολίας) και τα Ελληνιστικά βασίλεια. Το Βυζάντιο ήταν πολυεθνικό και ανάμεσά τους ήταν και Έλληνες και όπως αναφέρει και ο Σβορώνος (1972)³³, οι Βυζαντινοί μετά τις σταυροφορίες αυτοαποκαλούνταν 'ρωμιοί' αλλά είχαν μεγάλη διαφορά από τους υπόλοιπους Ευρωπαίους.

4. Κουμπερτέν, Σύγχρονη Ελληνική Ταυτότητα και Ολυμπιακές Αξίες

Ο Prevelakis υποστηρίζει ότι κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής περιόδου οι Ελληνόγλωσσοι Χριστιανοί συνέθεταν την ταυτότητά του κυρίως με βάση τη θρησκεία τους και όχι την καταγωγή τους από την αρχαία Ελλάδα, που ήταν μια κοινότητα του παρελθόντος την οποία είχαν επαναφέρει στο προσκήνιο οι κλασικιστές της Δυτικής Ευρώπης για τα δικά τους συμφέροντα³⁴. Είναι αναμφισβήτητο είναι ότι η ταυτότητα της σύγχρονης Ελλάδας αποτελεί ένα πλέγμα διαφορετικών στοιχείων που

Δ. Χατζηευσταθίου

απορρέουν από το πολυδιάστατο παρελθόν της. Δύσκολα κάποιος μπορεί να αμφισβητήσει το γεγονός ότι η γεωγραφική θέση της Ελλάδας, στα σύνορα της Ευρώπης με την Ασία, αλλά και η ιστορική της πραγματικότητα ως μέρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και σύγχρονο κράτος της Ευρώπης, συνθέτουν μια ιδιαίτερα αντιφατική και μοναδική εθνική ταυτότητα. Για τους λόγους αυτούς είναι δύσκολο να θεωρηθεί ότι η Ελλάδα είναι ξεκάθαρο και αναπόσπαστο μέρος της Δύσης. Η σύγκρουση αυτή συνεχίζεται ακόμη και στον 21ο αιώνα και την πρόσφατη συζήτηση σχετικά με το εάν πρέπει να αναγράφεται το θρήσκευμα των πολιτών στις εθνικές ταυτότητες.

Ο υποτιθέμενος σύνδεσμος μεταξύ εθνικότητας και θρησκείας και το συμπέρασμα που απορρέει από αυτόν [τον σύνδεσμο], ότι δηλαδή το να είναι κάποιος Έλληνας σημαίνει ότι είναι και Χριστιανός Ορθόδοξος, τώρα διερωτάται...Ο 'Ελληνο-Χριστιανικός' σύνδεσμος στη σύγχρονη Ελληνική ταυτότητα εσωκλείει κάποιες αυτονότητες συγκρούσεις μεταξύ της Ορθόδοξης παράδοσης και των αναπτυσσόμενων τάσεων της εκκοσμίκευσης, μεταξύ της ανατολικής και δυτικής κληρονομιάς της Ελλάδας και μεταξύ της εθνικής και Ευρωπαϊκής της ταυτότητας.³⁵

Ο Κουμπερτέν, όπως διαφαίνεται από τα κείμενά του, ήταν γνώστης αυτού του διχοτομημένου χαρακτήρα της σύγχρονης Ελλάδας του 19ου αιώνα.

Από εδώ και πέρα ας αφήσουμε τον Ελληνισμό να κάνει ό,τι του αρέσει. Έχει μεγάλα νούμερα, την αίγλη της ιστορίας και την εξαιρετική βιολογία του να τον υποστηρίξουν. Κανένας άλλος Ανατολικός λαός δεν έχει τέτοια δικαιώματα στην εμπιστοσύνη της παγκόσμιας σφαίρας.³⁶

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα ο Κουμπερτέν χαρακτηρίζει τους Έλληνες 'Ανατολικό' λαό, αντικρούοντας τον ίδιο του τον εαυτό που σε διάφορα άλλα σημεία των συγγραμμάτων του τους συνδέει με την αρχαία Ελλάδα και τις ρίζες του Δυτικού πολιτισμού σύμφωνα πάντα με το κλίμα του Κλασικισμού και του Ρομαντισμού της περιόδου του. Μια πιθανή εξήγηση είναι ότι το παραπάνω απόσπασμα, το οποίο έγραψε ο Κουμπερτέν απευθυνόμενος στους Έλληνες το 1906, έχει γραφτεί σε μια περίοδο που οι διπλωματικές του σχέσεις με τους Έλληνες ήταν δι-αταραγμένες μετά την άρνησή του για τη μόνιμη τέλεση των Αγώνων στην Ελλάδα, αλλά και τους ελιγμούς του να απομακρύνει κάθε τέτοιο

ενδεχόμενο, λόγοι που τον έφεραν και σε σύγκρουση με τον Βικέλα. Πιθανόν να αποτελεί και έναν έμμεσο και διακριτικό τρόπο να 'θυμίσει' στους Έλληνες την 'Ανατολική' ταυτότητά τους σε μια περίοδο που η υπερέμφαση των αρχαίων Ελληνικών αξιών μέσω της τέλεσης των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα το 1896 είχε προκαλέσει την έξαρση εθνικιστικών συμφερόντων που στέκονταν εμπόδιο στα μεγαλεπήβολα – και διεθνή – σχέδια του Κουμπερτέν. Η διαταραγμένη σχέση μεταξύ των Ελλήνων και του Κουμπερτέν αυτή την περίοδο είναι εμφανής στο παρακάτω απόσπασμα που γράφτηκε επίσης το 1906 και αφορά την τέλεση αγώνων στο μεσοδιάστημα των Ολυμπιακών Αγώνων, μια λύση που αρχικά πρότεινε ο ίδιος ο Κουμπερτέν προκειμένου να διαφυλάξει το διεθνή χαρακτήρα των 'δικών' του αγώνων αλλά που ουσιαστικά δεν υποστήριξε ποτέ.

Ο φόβος του να δω να καθυστερεί και πάλι η έναρξη αυτής της ιδέας [της εισαγωγής του καλλιτεχνικού προγράμματος των Ολυμπιακών Αγώνων] με οδήγησε στη διοργάνωση ενός 'Συμβουλευτικού Συνεδρίου στις Τέχνες, τα Γράμματα και τον Αθλητισμό' για την άνοιξη του 1906. Παράλληλα μου προσέφερε και μια πολύ καλή δικαιολογία να μην πάω στην Αθήνα, ένα ταξίδι που ήθελα να αποφύγω με κάθε τρόπο. Ακόμη και εάν οι σχέσεις μου με την Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή ήταν σχετικά καλές, αυτό ήταν περισσότερο αποτέλεσμα μια συνειδητής προσπάθειας και από τις δυο πλευρές παρά κάποιας σημαντικής αλλαγής των θέσεών μας. Τελικά τι όνομα θα δινόταν σε αυτούς τους συμπληρωματικούς αγώνες; Πόσο συχνά θα τελούνταν; Η ιδέα των ενδιάμεσων αγώνων κάθε τέσσερα χρόνια, την οποία υποστήριξα μεν αλλά όχι με ένθερμο τρόπο, μπήκε στην άκρη. Στην Αθήνα τώρα σκέπτονταν να τελούν αυτούς τους αγώνες κάθε δέκα χρόνια, αλλά αυτό θα σήμαινε ότι το 1916 θα συνέπιπταν με τους Ολυμπιακούς... Όλα αυτά ήταν πολύ αβέβαια. Η κατάσταση θα ήταν ιδιαίτερα λεπτή. Σε οποιαδήποτε περίπτωση, πολλές εντάσεις και συγκρούσεις θα προέκυπταν κατά τη διάρκεια αυτών των αγώνων. Ήταν καλύτερο για όλους μας και για όλα να μην παρευρεθώ εκεί [στην Αθήνα].³⁷

Είναι συνεπώς φυσικό να προσπαθεί ο Κουμπερτέν να τονίσει στους Έλληνες τον 'Ανατολικό' χαρακτήρα τους σε μια εποχή που οι βλέψεις τους και η σύνδεσή τους με τους Ολυμπιακούς Αγώνες μέσω των αρχαίων Ελληνικών ιδεών και ιδανικών, που ο ίδιος ενθάρρυνε αρχικά, στέκονταν εμπόδιο στα δικά του σχέδια. Παρατηρούμε έτσι μια τάση του Κουμπερτέν να μεταβάλλει τις θέσεις του και να τις προσαρμόζει σύμ-

Δ. Χατζηευσταθίου

φωνα με το ακροατήριο αλλά και τις ευρύτερες συνθήκες που επικρατούσαν. Στο συνέδριο του 1894 υπογράμμισε με ιδιαίτερη έμφαση την επιρροή και συμβολή των Ελληνιστικών αξιών στην αναβίωση των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων και τη σύνθεση της ιδεολογίας του Ολυμπισμού ενώπιον των ισχυρών κύκλων της Ευρώπης, που ήταν έντονα επηρεασμένοι από τον Κλασικισμό της εποχής, υιοθετώντας μια Ευρωποκεντρική οπτική της 'γραμμικής σχέσης' μεταξύ αρχαίας Ελλάδας και Δυτικού πολιτισμού. Αυτό φυσικά, όπως προαναφέραμε, εξυπηρετούσε στη προσέλκυση του ενδιαφέροντος και τη διασφάλιση της εύνοιας των ισχυρών Ευρωπαίων φίλων του, υπερτονίζοντας αξίες με αίγλη και έξεχουσα σημασία σε μια εποχή που η Ευρώπη διαμόρφωνε την ταυτότητά της και επεδίωκε την επέκταση της δύναμής της σε άλλα γεωγραφικά πλάτη.

Τα χρόνια που ακολούθησαν όμως των πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα παρατηρείται μια στροφή στις απόψεις του αναγνωρίζοντας, με έναν λιγότερο Ευρωποκεντρικό τρόπο, τη σχέση της Ελλάδας με την Ανατολή, μεταβολή που μπορεί να ερμηνευθεί ως μέρος των βαθύτερων και λιγότερο εμφανών στρατηγικών του κινήσεων να απομακρύνει τα Ελληνικά συμφέροντα από τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Το 1897 είχε επίσης αναφέρει τα εξής,

Το Συνέδριο στη Χάβρη [το 1897] έπρεπε να προχωρήσει χωρίς τη βοήθεια της Ελλάδας. Οι Έλληνες μάχονταν για την ανεξαρτησία της Κρήτης και τον επαναπροσδιορισμό των συνόρων τους αφού η τύχη δε στάθηκε με το μέρος τους. Φίλοι και εχθροί πολεμούσαν για την υπηρεσία της πατρίδας τους και έτσι δεν είχαν καιρό να στρέψουν την προσοχή τους στη Νορμανδία. Κατά συνέπεια, ο Ελληνισμός που είχε καταπνίξει την ατμόσφαιρα του πρώτου συνεδρίου το 1894 άρχισε να ξεθωριάζει μπροστά στην επήρεια της Αγγλίας, που τώρα ήταν πιο κοντά. Ήταν ο Arnold στον οποίο στραφήκαμε, λιγότερο ή περισσότερο συνειδητά, ως πηγή έμπνευσης.³⁸

Αυτή η ιδεολογική απομάκρυνση της σύνδεσης των Αρχαίων Ελληνικών αξιών με τους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες ως μηχανισμό ασφαλιστικής δικλείδας, προκειμένου να αποκρούσει εμμέσως τα συμφέροντα της Ελληνικής κυβέρνησης, είναι διακριτή στο παραπάνω απόσπασμα. Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά και ο Guttmann, «το Ολυμπιακό συνέδριο στη Χάβρη εμπόδισε τις Ελληνικές προσπάθειες να αναλάβουν τους Αγώνες»³⁹. Στράφηκε έτσι ο Κουμπερτέν στις αξίες του Αγγλοσαξονισμού που ήταν και πάλι δημοφιλείς στους κύκλους της Ευρώ-

της λόγω της σύνδεσής τους με την ισχύ της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, αλλά δεν προκαλούσαν απειλή για τη συνέχεια των Ολυμπιακών Αγώνων όπως τους είχε εμπνευστεί ο ίδιος.

5. Ευρωποκεντρισμός, Διεθνισμός και Κοινωνικός Νταρβινισμός (Social Darwinism)

Στο παραπάνω απόσπασμα που ο Κουμπερτέν αποκαλεί τους Έλληνες 'Ανατολικό' λαό με μοναδικά προνόμια στην παγκόσμια εμπιστοσύνη, παρατηρούμε ότι ανάμεσα σε άλλα χαρακτηριστικά που τους προσδίδει (όπως την αίγλη της ιστορίας τους) αναφέρεται και στην «εξαιρετη βιολογία τους»⁴⁰. Με αυτή τη φράση του ο Κουμπερτέν εκδηλώνει την τάση του να κατηγοριοποιεί φυλετικά τους ανθρώπους και έμμεσα αφήνει να εννοηθεί μια διχοτόμηση, ότι δηλαδή οι Έλληνες, παρά την Ανατολική τους ιδιότητα, τους αναγνωρίζεται μια φυλετική ανωτερότητα σε σχέση με τους υπόλοιπους Ανατολικούς λαούς. Παραθέτουμε ξανά το σχετικό απόσπασμα,

Από εδώ και πέρα ας αφήσουμε τον Ελληνισμό να κάνει ό,τι του αρέσει. Έχει μεγάλα νούμερα, την αίγλη της ιστορίας και την *εξαιρετη βιολογία* του να τον υποστηρίζουν. *Κανένας άλλος Ανατολικός λαός δεν έχει τέτοια δικαιώματα στην εμπιστοσύνη της παγκόσμιας σφαίρας.*⁴¹

Αυτή η διχοτόμηση βάσει φυλετικών κριτηρίων είναι ακόμη πιο εμφανής στα παρακάτω λεγόμενά του,

Η Ελληνική φυλή όμως είναι ελεύθερη από τη *φυσική τεμπελιά της Ανατολής*...όπως αυτό εξάλλου φάνηκε από το γεγονός ότι θα επιδίδονταν και πάλι σε αθλητικές συνήθειες εάν τους δινόταν ξανά η ευκαιρία.⁴²

Τέτοιου είδους φυλετική κατηγοριοποίηση έρχεται φυσικά σε αντιδιαστολή με το πνεύμα του διεθνισμού που συχνά διέτεινε στα συγγράμματά του.

Η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή, που έχει δεχτεί κατά καιρούς επιθέσεις για την αριστοκρατική καταγωγή των μελών της, είναι σίγουρα πολύ δημο-

Δ. Χατζηευσταθίου

κρατική στις διεργασίες της. Επιδιώκει να εξαπλώσει το αθλητικό πνεύμα σε όλο τον κόσμο *χωρίς να κατηγοριοποιεί φυλές*. Δεν περιορίζεται σε μέλη που προέρχονται μόνο από Ευρώπη και Αμερική. Η Ιαπωνία εκπροσωπείται. Οι Κίνα και το Σιάμ θα γίνουν σύντομα μέλη, άσχετα από το γεγονός ότι οι χώρες αυτές δεν είναι ιδιαίτερα ανοιχτές στον αθλητισμό. Είναι πολύ πιθανό ότι θα εισαχθούν στον αθλητισμό σταδιακά.⁴³

Το πνεύμα του διεθνισμού όμως που υποστήριζε ο Κουμπερτέν ήταν μια Ευρωποκεντρική κατασκευή του Δυτικού κόσμου, στο κέντρο του οποίου κατείχε ιδιαίτερη θέση η 'λευκή' φυλή.

Οι εργασίες των Ολυμπιακών Αγώνων πρέπει να έχουν διάρκεια, να εξασκούν πάνω στον αθλητισμό του μέλλοντος αυτή την αναγκαία και προσοδοφόρα επιρροή που αναζητώ – τέτοια επιρροή *που θα αποτελέσει το μέσον προς την επίτευξη της τελειότητας της δυνατής και ελπιδοφόρας νεότητας της λευκής μας φυλής*, και μετά βέβαια θα συνδράμει στην τελειότητα όλης της ανθρώπινης κοινωνίας.⁴⁴

Λόγω τέτοιων δηλώσεων του Κουμπερτέν, ο Carrington έχει υποστηρίξει ότι ο διεθνισμός του Ολυμπιακού κινήματος ήταν πιο κοντά στις αρχές του Ευρωπαϊκού ανθρωπισμού της περιόδου της αποικιοκρατίας, που προσέδιδε κοινωνικά χαρακτηριστικά σε διαφορετικές φυλές (Κοινωνικός Νταρβινισμός), παρά σε κάποιο αληθινά κοσμοπολίτικο κίνημα⁴⁵. Το ίδιο επιχείρημα υποστηρίζει και η Chatziefstathiou που έχει υπογραμμίσει ότι σε άλλα κείμενά του ο Κουμπερτέν έχει αποκαλέσει τους ιθαγενείς της Αφρικής «τεμπέληδες με χιλιάδες αναστολές και χιλιάδες ζήλειες για τη λευκή φυλή»⁴⁵, ενώ τους Ασιάτες «κίτρινους ανθρώπους (...) που είναι υπομονετικοί, με φυλετική ευλυγισία και σιωπηλοί»⁴⁶.

6. Συμπεράσματα

Όπως προαναφέραμε στο παρόν άρθρο, ο Κουμπερτέν επέλεξε πολύ προσεχτικά ποιες αξίες έπρεπε να συνδεθούν με την Ολυμπιακή ιδεολογία και την Αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων προκειμένου να εξασφαλίσει την επιτυχία του έργου του. Η υπερέμφαση των αρχαίων Ελληνικών αξιών προσέδιδαν αίγλη στο αθλητικό του εγχείρημα, αλλά ακόμη περισ-

σότερο προσέλκυαν το ενδιαφέρον και την προσοχή των Ευρωπαίων *bourgeois* Κλασικιστών της εποχής. Η οικονομική και πολιτική αρωγή τους ήταν απαραίτητη για ένα τέτοιο δαπανηρό σχέδιο που απαιτούσε μακρινά ταξίδια και πολύ ελεύθερο χρόνο από μέρους των μελών της. Τονίσαμε επίσης ότι η προσέγγιση του Ελληνισμού από τον Κουμπερτέν ως απαρχή του Δυτικού πολιτισμού υποδηλώνει μια Ευρωποκεντρική ερμηνεία της περιόδου του εκμοντερνισμού. Αυτή η κατασκευασμένη από τους Ευρωπαίους Κλασικιστές και Ρομαντιστές 'συνέχεια' μεταξύ του κλασικού Ελληνισμού και της σύγχρονης Ευρώπης αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου Ευρωποκεντρικού επιχειρήματος που συνδέει την πρόοδο και δημοκρατία του Διαφωτισμού με την Ελληνική κληρονομιά. Τέτοιες απόψεις αγνοούν ή προτιμούν να παραμερίζουν, για παράδειγμα, τα επιστημονικά, μαθηματικά, νομικά, κοινωνιολογικά/ ιστορικά και φιλοσοφικά επιτεύγματα που έχουν συνδεθεί με Ισλαμικές κοινωνίες και διανοούμενους όπως ο Avicenna, ο Averroes και ο Ibn Khaldun από το 12ο μέχρι το 15ο αιώνα που προετοίμασαν το έδαφος για τον μετέπειτα Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό⁴⁷.

Στα συγγράμματά του έτεινε ο Κουμπερτέν να επικεντρώνει την προσοχή του σε γεγονότα που συνέβησαν στην Ευρώπη ή σε περιοχές που ελέγχονταν από αυτή όπως οι αποικίες σε Αφρική και Ασία. Αυτός ο Ευρωποκεντρισμός εξάλλου υποδαύλιζε και τον αληθινά διεθνή και κοσμοπολίτικο χαρακτήρα του Ολυμπιακού Κινήματος, ιδιαίτερα με τις αναφορές του σε φυλετικούς διαχωρισμούς. Οι κοινωνικές δομές του ιμπεριαλισμού, που προσδιόρισαν τις αποικιακές σχέσεις και αναπαρήγαγαν δυνατές εικόνες του 'Ετέρου' (*the 'Other'*), αντανακλώνται επίσης και στην έκφραση του Ολυμπισμού κατά τη διάρκεια της επέκτασής του εκτός Ευρώπης (1918-1937). Κατά την περίοδο αυτή, η ανωτερότητα της 'λευκής' φυλής ήταν στο επίκεντρο της Ευρωπαϊκής σκέψης, ενδυναμώνοντας το εθνοκεντρικό, Δυτικό μοντέλο του ανθρωπισμού. Αυτό διαφαίνεται και στα γραπτά και ομιλίες του Κουμπερτέν αυτής της περιόδου όπου προσδιορίζει συγκεκριμένα φυλετικά (και κοινωνικά) γνωρίσματα στους ιθαγενείς της Αφρικής και Ασίας.

Το κέντρο βάρους του Ευρωποκεντρικού περιεχομένου της Ολυμπιακής ιδεολογίας φαίνεται όμως να μεταβιβάζεται από τις αξίες της αρχαίας Ελλάδας προς τις μεταγενέστερες αξίες του Αγγλοσαξονικού πολιτισμού και της Βρετανικής Αυτοκρατορίας (ιδιαίτερα μετά το συνέδριο στη Χάβρη το 1897). Τέτοια διακριτική αλλά μελετημένη ιδεολογική μετατόπιση μπορεί να ερμηνευθεί ως μέρος μιας ευρύτερης στρατηγικής του Κουμπερτέν να διατηρήσει την 'ιδιοκτησία' των Αγώνων και να τους προστατεύσει από

Ελληνικά συμφέροντα που είχαν προκύψει ύστερα από τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 1896 - για την έξαρση των οποίων ήταν και ο ίδιος συνυπαίτιος με την υπερέμφασή του στα ιδανικά της αρχαίας Ελλάδας. Στα πλαίσια αυτά μπορούμε επίσης να κατανοήσουμε καλύτερα τη μη Ευρωποκεντρική αντιμετώπισή του προς τους Έλληνες το 1906 αποκαλώντας τους λαό της 'Ανατολής', υπενθυμίζοντάς τους το διχοτομημένο ρόλο τους μεταξύ Δύσης και Ανατολής και τοποθετώντας τους στους 'Ετέρους' (και όχι στην ισχυρή Δύση) διαταράσσοντας εμμέσως την υπερβολική αυτοπεποίθησή τους και τα μεγαλόπνοα σχέδιά τους.

Τέλος, είναι σημαντικό να υπογραμμίσουμε ότι στο παρόν άρθρο δεν αμφισβητείται ο ειλικρινής και αληθινός θαυμασμός του Κουμπερτέν για τα ιδανικά της αρχαίας Ελλάδας που αποτέλεσαν το υπόβαθρο για το μεγάλο αυτό εγχείρημά του. Αυτό όμως που επιθυμούμε να τονίσουμε είναι το γεγονός ότι υπήρχαν και βαθύτερα κίνητρα πίσω από τις αποφάσεις και ενέργειές του. Όπως προκύπτει από τα προαναφερόμενα αποσπάσματα από συγγράμματα, αλληλογραφία και ομιλίες του, ο Κουμπερτέν ήταν κατά βάθος μια πολιτική προσωπικότητα που οι επιλογές του αντανάκλασαν τον Ευρωποκεντρικό τρόπο σκέψης του 19ου αιώνα, αλλά και που επιδιόταν σε διπλωματικούς ελιγμούς και ελαφρές ιδεολογικές μετατοπίσεις εάν το έκρινε σκόπιμο για τη διάσωση του προσωπικού του έργου.

Βιβλιογραφία

1. Held, D., McGrew, A.G., Glodblatt, D. and Perraton, J., *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*, Polity Press, Cambridge, 1992.
2. Wallace, J., *Shelley and Greece: Rethinking Romantic Hellenism*, Macmillan Press, London, 1997.
3. P. Coubertin, *To My Hellenic Friends. An Open Letter Dated April, 1934*. In N. Müller (ed.) *Pierre de Coubertin 1863-1937, Olympism: Selected Writings*, IOC, Lausanne, 2000, σελ. 278.
4. P. Coubertin, *The Origins and Limits of Athletic Progress*. In N. Müller (ed.) *Pierre de Coubertin 1863-1937, Olympism: Selected Writings*, IOC, Lausanne, 2000, lines 323-330, σελ. 195-202.
5. Hall, S., Hobson, D., Lowe, A. and Willis, P., *Culture, Media and Society*, Hutchinson, London, 1980.
6. Bowen, J., *Education, Ideology and the Ruling Class: Hellenism and En-*

glish Public Schools in the Nineteenth Century. In G.W. Clarke (ed.) *Rediscovering Hellenism*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989, σελ. 162.

7. Οπ.παρ.

8. P. Coubertin, *The Olympic Games at Much Wenlock – A Page from the History of Athletics: What Do You Make of Much Wenlock?* In N. Müller (ed.) *Pierre de Coubertin 1863-1937, Olympism: Selected Writings*, IOC, Lausanne, 2000, lines 76-97, σελ. 281-286

9. Chatziefstathiou, D. (2008) *A Gendered Construction of Olympism in the Discourse of the Modern Olympic Movement*, BSA Leisure Study Group, 9 May 2008, Canterbury Christ Church University, UK.

10. Chatziefstathiou, D. (2005) *The Changing Nature of the Ideology of Olympism in the Modern Olympic Era*, Doctoral Dissertation, Loughborough University, UK.

11. Cited in *Shelley and Greece: Rethinking Romantic Hellenism*, σελ. 11.

12. P. Coubertin, *The Paris Congress and the Revival of the Olympic Games*. In N. Müller (ed.) *Pierre de Coubertin 1863-1937, Olympism: Selected Writings*, IOC, Lausanne, 2000, lines 464-475, σελ. 313-320.

13. P. Coubertin, *The Modern Olympic Games*. In N. Müller (ed.) *Pierre de Coubertin 1863-1937, Olympism: Selected Writings*, IOC, Lausanne, 2000, lines 103-110, σελ. 308-311.

14. Tomlinson, A., *The Disneyfication of the Olympics? Theme Parks and Freak Shows of the Body*. In J. Bale and M.K. Christensen (eds.), Berg, Oxford, σελ. 147-164.

15. P. Coubertin, *The Neo-Olympism. Appeal to the People of Athens (November 16, 1864). Lecture Given to the Parnassus Literary Society at Athens*. In N. Müller (ed.) *Pierre de Coubertin 1863-1937, Olympism: Selected Writings*, IOC, Lausanne, 2000, lines 15-30, σελ. 533-541.

16. N. Müller (ed.) *Pierre de Coubertin 1863-1937, Olympism: Selected Writings*, IOC, Lausanne, 2000.

17. P. Coubertin, *The Paris Congress and the Revival of the Olympic Games*, lines 251-262, σελ. 313-320.

18. P. Coubertin, *To the Editor of the Times: The Olympic Games (July 13, 1908)*. In N. Müller (ed.) *Pierre de Coubertin 1863-1937, Olympism: Selected Writings*, IOC, Lausanne, 2000, σελ. 735-736.

19. P. Coubertin, *Olympia. Lecture Given in Paris, in the Festival Hall of the 19th Arrondissement Town Hall*. In N. Müller (ed.) *Pierre de Coubertin 1863-1937, Olympism: Selected Writings*, IOC, Lausanne, 2000, lines 131-144, σελ. 563-576.

20. Wallace, J., *Shelley and Greece: Rethinking Romantic Hellenism*, σελ. 122.

Δ. Χατζηευσταθίου

21. Bernal, M. *Black Athena: The Afroasiatic Roots of Classical Civilization: The Fabrication of Ancient Greece 1785-98*, 1ος Τόμος, Free Association Books, London, 1987.

22. Dussel, E. *World System and 'Trans'-Modernity. Nepantla: Views from the South 3.2*, Duke University Press, 2002, σελ. 465.

23. Soysal, Y. and Antoniou, V., *A Common Religious Past? Portrayals of the Byzantine and Ottoman Heritages from Within and Without*, 5th Workshop of the European Joint History Project Textbook Committee on 'Teaching Sensitive and Controversial Issues in the History of South-East Europe', 21-23 September, 2000.

24. Molokotos-Liederman., L. *The Religious Factor in the Construction of Europe: Greece, Orthodoxy and the European Union*. In The 2nd LSE Phd Symposium on 'Modern Greece: Current Social Science Research On Greece', LSE, June 10, 2005. Available at <http://www.lse.ac.uk/collections/hellenicobservatory/pdf>. Accessed: March 2006.

25.

26. Coubertin, *Olympia. Lecture Given in Paris, in the Festival Hall of the 19th Arrondissement Town Hall*. In N. Müller (ed.), lines 287-304, σελ. 563-576.

27. Cited in Dussel, E., *Europe, Modernity and Eurocentrism*. *Nepantla: Views from the South 1.30*, Duke University Press, 2000, σελ. 469.

28. Coubertin, P. *The Neo-Olympism. Appeal to the People of Athens (November 16, 1894). Lecture Given to the Parnassus Literary Society at Athens*. In N. Müller (ed.), *Pierre De Coubertin 1863-1937 - Olympism: Selected Writings*, Lausanne: International Olympic Committee, 1894d, lines 592-603, σελ. 533-541.

29. Dussel, E., *Europe, Modernity and Eurocentrism*. *Nepantla: Views from the South 1.30*, Duke University Press, 2000, σελ. 469-70.

30. Coubertin, *The Neo-Olympism. Appeal to the People of Athens (November 16, 1864). Lecture Given to the Parnassus Literary Society at Athens*. In N. Müller (ed.) *Pierre de Coubertin 1863-1937, Olympism: Selected Writings*, IOC, Lausanne, 2000, lines 15-30, lines 617-620, σελ. 533-541.

31. King, A.D., *Global Modernities: The Times and Spaces of Modernity (Or Who Needs Post-Modernism?)*, Sage, London, 1995.

32. Dussel, E., *Europe, Modernity and Eurocentrism*. *Nepantla: Views from the South 1.30*, Duke University Press, 2000, σελ. 222.

33. Οπ. παρ., σελ. 470.

34. Σβορώνος Ν., *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*, (Θεμέλιο, 1972).

35. Prevelakis, N., *The Spirit of Greek Nationalism: An Examination of the*

Greek Case In The Light Of Greenfeld's Conceptual Framework. In *The 1st LSE Phd Symposium On Modern Greece: "Current Social Science Research On Greece"* LSE, June 21, 2003.

36. Molokotos-Liederman., L., *The Religious Factor in the Construction of Europe: Greece, Orthodoxy and the European Union*. In *The 1st LSE Phd Symposium On Modern Greece: "Current Social Science Research On Greece"* LSE, June 21, 2003. Available at <http://www.lse.ac.uk/collections/hellenicobservatory/pdf>. Accessed: March 2006.

37. Coubertin, P., *The Philhellene's Duty*. In N. Müller (ed.) *Pierre De Coubertin 1863-1937 - Olympism: Selected Writings*, International Olympic Committee, Lausanne, 2000, σελ. 250.

38. Coubertin, P., *The Inclusion of Literature and the Arts*. In N. Müller (ed.) *Pierre De Coubertin 1863-1937 - Olympism: Selected Writings*, International Olympic Committee, Lausanne, σελ. 621.

39. Coubertin, P., *The Olympic Congress at Le Havre (1897)*. In N. Müller (ed.), *Pierre De Coubertin 1863-1937 - Olympism: Selected Writing*, International Olympic Committee, Lausanne, 2000, lines 164-180, σελ. 369-372.

40. Guttmann, A, *The Olympics: A History of the Modern Games*. University Of Illinois Press, Urbana, 1992, σελ. 21.

41. Coubertin, P., *The Philhellene's Duty*, σελ. 250.

42. Όπ.παρ.

43. Coubertin, P., *The Olympic Games of 1896*. In N. Müller (ed.) *Pierre De Coubertin 1863-1937 - Olympism: Selected Writings*, International Olympic Committee, Lausanne, 2000, σελ. 359.

44. Coubertin, P., *An Olympiad in the Far East*. In N. Müller (ed.) *Pierre De Coubertin 1863-1937 - Olympism: Selected Writings*, International Olympic Committee, Lausanne, 2000, lines 9-18, σελ. 695-697.

45. Coubertin, P., *Why I Revived the Olympic Games*. In N. Müller (ed.) *Pierre De Coubertin 1863-1937 - Olympism: Selected Writings*, International Olympic Committee, Lausanne, 2000, lines 214-224, σελ. 542-546.

46. Carrington, B., *Cosmopolitan Olympism, Humanism and Spectacle of 'Race'*. In J. Bale and M.K. Christensen (eds.) *Post-Olympism? Questioning Sport in the Twenty-First Century*, Berg, Oxford, 2004, σελ. 81-98.

47. Cited in Chatziefstathiou, D. *The Changing Nature of the Ideology of Olympism in the Modern Olympic Era*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Loughborough University, 2005, σελ. 247.

48. Όπ.παρ., σελ. 239.

49. Hourani, A., *A History of the Arab Peoples*. Faber and Faber, London, 1991.